

Підлужна Г. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри лінгвометодики та культури фахової мови
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Розвиток емоційної сфери молодших школярів засобами ліричних віршів

Однією з характерних ознак сучасного суспільства є динамічний розвиток мультимедіа, цифрових технологій. Як наслідок, школярі приділяють мало уваги книзі, незважаючи на те, що вона є безцінним засобом пізнання світу й саморозвитку. Саме тому питання ролі та значення книг, зокрема художньої літератури, у процесі виховання й розвитку особистості є досить актуальним для сьогодення.

Важливу роль художнього слова у вихованні особистості відзначали Я. А. Коменський, Леся Українка, І. Огієнко, О. Потебня, В. Сухомлинський, К. Ушинський, І. Франко та ін. Взаємозв'язок сприймання художнього твору з розвитком емоційно-чуттєвої сфери також досліджували Б. Ананьєв, В. Асмус, Н. Волошина, І. Зязюн, Н. Миропольська, Л. Проців та інші зарубіжні й вітчизняні вчені. Проблема сутності емоцій і почуттів, їх функцій, з'ясування певних аспектів емоційного розвитку дітей шкільного віку була предметом вивчення багатьох психологів, зокрема Л. Венгера, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна та ін. Проте й сьогодні проблема розвитку емоційної сфери молодших школярів на уроках літературного читання залишається актуальною. Звідси завдання нашої статті – розкрити окремі лінгвометодичні аспекти вивчення літературних творів (зокрема – ліричних віршів) з метою активізації їх позитивного впливу на емоційну сферу учнів.

Початкова ланка школи не лише закладає фундамент загальноосвітньої підготовки учнів, але й значною мірою формує їх емоційну сферу. Як свідчать аналіз психологічної літератури та спостереження за поведінкою молодших школярів у процесі власної багаторічної педагогічної діяльності, віковою нормою їх емоційного життя є життєрадісний та бадьорий загальний настрій. Найбільш значущими для цього віку є емоції інтересу й радості. Проте в останні роки у зв'язку з трагічними подіями в нашій державі у школярів усе частіше спостерігаються емоції тривоги, страху, невпевненості, а іноді – агресивності. Безумовно, корекцію такого стану мають здійснювати спеціалісти. Однак певну допомогу в цьому може надати правильно організована навчальна діяльність в цілому та уроки літературного читання зокрема.

Аналіз чинної навчальної програми з літературного читання показує, що ідея забезпечення емоційності навчання знайшла в ній відображення. Змістова лінія "Досвід читацької діяльності" передбачає формування в молодших школярів художньо-образного мислення, основою якого є емоційно-чуттєве сприймання та аналіз учнями прочитаного, а результатом – оцінні судження, почуття, милування красою художнього слова [1, с. 88].

Читацькі емоції – це чуттєвий відгук читача, його переживання, які виникають у процесі сприймання літературного твору. Уміння емоційно висловлюватися про художні образи й картини є важливим читацьким умінням.

Без цього неможливе повноцінне сприймання та інтерпретація художнього тексту. Ми поділяємо думку відомих учених-методистів Н. Волошиної, Є. Пасічника, Н. Скрипченко та інших, що "... інформація, яка зігріта почуттями, пережита, осмислена учнями, здатна впливати на розвиток особистості... Без розвитку в школярів емоційної культури, без переживань, сердечної схвильованості не може бути справжнього виховання засобами мистецтва" [2, с. 50]. Особливо ефективним засобом впливу на емоційну сферу, на формування морально-етичних цінностей молодшого школяра є ліричні вірші. У них відтворено переживання та почуття, властиві не тільки авторів твору, але й більшості людей. У процесі роботи над ліричними віршами доцільно використовувати такі методи й прийоми, які найкраще стимулюють розумову та емоційну сфери учнів, мають вплив на формування їх світогляду. Розглянемо деякі аспекти розвитку емоційності молодших школярів засобами ліричних віршів.

Ступінь засвоєння емоційності поетичного твору, якість аналізу та виховний вплив значною мірою залежить від того, як буде сприйнятий учнями текст під час первинного ознайомлення. Для вчителя дуже важливим є вміння так виразно прочитати поезію, щоб передати настрій твору, емоції та почуття автора, а також своє ставлення до описаного. Таке читання значно підсилює враження дітей від змісту твору, їх емоційний відгук. До виразного читання поезії вчитель має підготуватись заздалегідь, у разі необхідності скористатись розміткою тексту.

На етапі первинного синтезу варто з'ясувати загальне враження школярів від уперше почутого вірша. Доречними є запитання на зразок: "Які почуття виникли у вас, коли ви слухали цей вірш? Що вам найбільш запам'яталось, сподобалось?".

У процесі аналізу ліричного вірша школярі мають передусім кілька разів його прочитати з метою засвоєння змісту. Тут методично виправданими будуть форми читання, які сприяють насамперед розвиткові правильності й усвідомленості, а вже потім – виразності читання. Їх послідовність може бути, наприклад, такою: читання "естафетою", до першої помилки, вибіркоче читання, розмітка фрагментів вірша (партитура) та читання за нею, конкурс юних декламаторів та ін.

Емоційність сприймання вірша має активізуватись окремим блоком запитань та завдань за прочитаним. Наприклад, під час аналізу вірша К. Перелісної "Осінні танці" у 3 класі [3, с. 7–8] можна запропонувати такі запитання та завдання: "Який настрій викликав у вас цей вірш? Що найбільш вразило, захопило, здивувало у творі? Який опис у вірші вам найбільш сподобався? Чим саме? Прочитайте вірш так, щоб передати слухачам його настрій" тощо. Зважаючи на те, що дітям іноді доволі складно дібрати слова для вираження своїх почуттів, на початковому етапі опрацювання ліричних віршів доречно запропонувати школярам своєрідний словничок-опору. Щодо цього цікавим є досвід учителя початкових класів екологічного ліцею № 24 м. Житомира Г. Медведчук. На уроках літературного читання в 2-В класі, опрацьовуючи ліричні вірші, учні користуються спеціальними опорами, де подано слова: *радість, захоплення, замилування, зачарування, здивування, бадьорість, життєрадісність, віра, любов, гордість, ніжність, лагідність; смуток, жаль, гнів, сором, біль, страх, співчуття, обурення, розчарування, зневага* тощо. Спостереження за навчально-виховним процесом переконують, що учні 2-В класу значно краще висловлюють

свої почуття, ніж їх однолітки з інших класів. У дітей краще розвинуте зв'язне мовлення, творча уява, вони більш відкриті до спілкування.

У процесі аналізу ліричних віршів важливим є розвиток творчих здібностей школярів. З цією метою доцільно пропонувати запитання на зразок: "Які кольори ви "побачили", читаючи вірш? Які звуки "почули"? Які дії уявляли під час читання? Читаючи, спробуйте рухами, мімікою зобразити "осінні танці". Знайдіть у тексті рядки, які вам найбільш сподобались, і підготуйте словесний малюнок до них". Зауважимо, що під час опрацювання поетичних творів доцільно не лише раціонально використовувати емоційний потенціал навчального матеріалу, але й доповнювати методичний апарат підручника додатковими запитаннями й завданнями, спрямованими на розкриття емоцій і почуттів автора та виявлення особистісного ставлення молодших школярів до прочитаного.

Отже, сила віршованого слова, його психологічний вплив розкривають широкі можливості для виховання маленьких читачів. Варто пам'ятати, що для школярів передусім важливою є не сума знань з літератури, а розвинуті в процесі її вивчення вміння уявляти, співпереживати, розмірковувати та здатність застосовувати ці вміння повсякденно впродовж усього життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К. : Освіта, 2013. – С. 71–97.
2. Концепція літературної освіти /Н. І. Волошина, Є. А. Пасічник, Н. Ф. Скрипченко, П. П. Хропко // Почат. шк. – 1994. – № 3. – С. 48–56.
3. Савченко О. Я. Літературне читання. 3 клас. / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2014. – 192 с.
4. Шпак М. Змістове забезпечення емоційності навчання учнів / М. Шпак. – Почат. шк. – 2000. – № 5. – С. 6–10.